

հովանի եղիցին թեւք ըռ անմարմին. ոչ որպէս էիրն ընդ մեզ շարադրութեամբն յերկիր, այլ յայլ տեսարանով զմեզ յերկինս, լուսաւոր և բոցաճաճանչ փայտ սուրբ, յորժամ յերկնամիջոցսն հրճուեսցեն յարեւելից, զի ժառանգաւորք լիցուք՝ ի վեր անոր յիշելոց պարզեացն, ի Գրիտոս Յիսուս, ի տէր մեր՝ որում փառք յաւիտեանս յաւիտենից ամէն:

ՃԱՄԲՈՒ ԶԳԱՅՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

— Ի ՏԱԼԻՈՅ ՄԷՋ —

1910 Մայիս 5

Վայրաշարժը վնենտիկէն լիաշոգի կը սուրայ, կառատորմը խռնուած է անզգիացիներով, գերմանացիներով, ֆրանսացիներով, Եւրոպայի բոլոր ժողովուրդներու զօսաշրջիկներով, ինձ հագիւ տեղ կը գտնեմ անկին մը: Ուղեորութեանց եղանակին դիրքին շէ խոսակաւան ո՛ր է կառատորմի մէջ աւելի տեղ զրաւել:

Ուղեւորներն ուշադրութեամբ թէչէքէրներ կը խառնեն: Չորս կողմը ոչինչ կայ զարմանալու. մշակուած ու շէն դաշտեր են որ իրարու կը յաջորդեն, իրարու կը կըցուին, և շեշտընթացին արագութեան մէջ կը լուծուին ու կը ձուլուին միապաղաղ: Անոնք թերեւ իրենց մտքին մէջ որոշել կ'ուզեն քիչ յառաջ տեսած ա՛ն և է հեռաքրքրական իր մը: Կը վախեն թերեւ մի՛ գուցէ յիշատակ մը հանդերձ իր յիշատակարանովը խոյս ապա իրենցմէ: Խտալիոյ մէջ մարդ արթուն պէտք է ըլլայ. ամենէն անկասկած անկեան մէջ ալ հմայք մը ծածկուած է. ղդիակ մըն է՝ անտառի մը մէջ, արձան մը՝ գեղջկական եկեղեցու մը ներսը, Պետրաքայի մը գերեզման հովտին խորը:

Շեշտընթացը Միլան կը դիմէ. նա անտարբեր կ'անցնի Պատուա, Վիչենցա, Վե-

րոնա քաղաքները: Անցորդները պատուահաններ կը դիմեն. մէկ նայուածքով ըստիպուած է մարդ ընդգրկել ամբողջ համայնապատկերներ: Դոնատելլոյ, Պալլադիոս, Վերոնէզէ, Ռոմէօ և Ջուլիէզէ կուզան խառնուիլ իրարու: Շեշտընթացը կը մօտեցնէ մեծ արահնագործը մեծ նշկարչին ու ճարտարապետին, — ամէնքն ալ, զանազան ձևերու տակ մեծ սէլը ջրնհեցին ու թարգմանեցին:

Խոր գարուն է. բարակ անձրեւ մը կը ցօղէ. կարդայի լիճը յերեան կու գայ, կանաչութեան ծովը քամիէն կը ծփայ: Մայիսեան համերգ:

Շեշտընթացը կ'անդրաժամակէ դէպի Միլան:

Լոմբարդիոյ մայրաքաղաքը զիս զրաւեց իր արուարձաններէն իսկ, իր հեռու դաշտավայրերէն: Բուսականութիւնը ինձ հոս աւելի յուսթի և դաշտերը աւելի բարձր երեւցան՝ քան իտալիոյ ուրիշ կողմերը: Սեփական զուարթութիւն մ'ունին տեսակ մը բարձր ու բարեձև ծառերու կոլուն, նաղները՝ որոնք մարգճակներու շուրջը ճակատ ու պսակ կը կազմեն: Ոչինչ զիս զայրացուց Միլանի գէշ ընդունելութիւնը: Անոր շուրջը ամէն բան ճանչցուելու երևոյթն ունի: Եւ մարդ իրեն կը դիմէ ինչպէս դարձող բարեկամուհւոյ մը:

Շեշտընթացը քաղաքին մէջ կը մտնէ, ո՛չ գործատուններու քաղաքին մէջ, ուր կը դիպուի արդի շահաստաններուն հարստութիւնն ու աղքատութիւնը: Կառատորմին երկու կողմը արդէն պալատներ են, երկայն, ուղղաձիգ փողոցներ զարդի խառնութիւնով, խուռն բազմութեամբ, հեռաքրքրի աչքերով: Ու շեշտընթացը դեռ անվրդով կը յառաջէ, իբր թէ բնական բան մ'ըլլաք, իբր թէ հինգ ժամէ ի վեր նոյն տեսակ փողոցներու միջև վազած ըլլար: Քաղաքը կը կը զեղանի ու կը տաւածուի:

Միլան ամենէն աւելի նորածնուած քաղաքն է իտալիոյ: Կայարանէն անցնելուն մարդ կը կարծէ ինքզինք գտնել քիչ մը յառաջ այցելած քաղաքին մէջ, Նոյն ճամ-

բաներն են անծայրածիր, ուղղաձիգ. նոյն ապարանքներն ու պանդոկներն են բարձրաբերձ, բազմաբլանի: Ո՛ր էր այն քիչ մը յառաջ այցելուած քաղաքը, Բէշտն էր, վիեննան էր: Բայց ամերիկեան բան մըն ալ կար անոր մէջ:

Երեք ժամ վերջ այս պալատներուն, պարտէզներուն ու բազմութեան մէջ մարդ կը ճանչնայ այն գիծերը, որոնց չէ հանդիպած բնաւ ուրիշ տեղ, որոնք Միլանի մէջ միայն կրնան ըլլալ, որոնք Միլանն են:

Ես փնտոցի մանաւանդ կաթողիկէն ու Մանժոնի յիշատակները:

Խօսեցեալքի հեղինակը ունի իր հրապարակը, յուշաբձանը, թատրը և փողոցը: Եւ ասոնք բոլոր քաղաքին զխաւոր, կենտրոնական կէտերը կը գրաւեն: Գոյս նոյն իսկ իր տունը, Բէշտնոյ հրապարակին վրայ, թիւ 3, կարմիր գունով, փնտռուած ու գտնուած քննադարանն է, պատշաճ հանդարտութեամբ մը մեծ մտքի ու զբաղումներուն համար: Պատին վրայ ազուցիկ սալ մը կը ծանուցանէ թէ հոն ապրած ու մեռած է Մանժոնի: Տունը հիմայ պարսկի հիւպատոսաբանն է: Մանժոնին անմահ է դեռ Միլանի մէջ, ո՛չ պատմական անմահութեամբ՝ այլ կենդանի, ապրող, կեանքին մէջ դեռ իր մասն ունեցող, ինչպէս իր ստեղծած հոգիները, Դոն Արոնդիոն ու Պէրպլետտան, Ռէնցոն ու Լուկիան, Հոռդրիկ ու Գերդրուը, Կոմոն ու Միլան:

Բայց Միլան՝ կաթողիկէն է. բոլոր հանրակառքերը հոն կը տանին: Ի՞նչ պիտի տեսնէի այս անուան տակ՝ զոր այնքան բարեբանած և փառաբանած են դաբեր ու սերունդներ...

Գեղեցիկ շէնքը յայտնուեցաւ, և մեծ բան մը անցաւ մէջս և շուրջս: Սիրտս ճմլեցաւ: Օտար ծովէ մը իբր թէ շունչ մը գար և ամէն բան փոխէր նութեանս մէջ: Կը յիշեմ նոյն զգացումն ունեցած ըլլալ՝ ամէն անգամ որ մտածութեանցս ու ակնկալութեանցս սահմաններէն անդին յայտնութիւններ ունեցեր եմ:

Ու պարզապէս մարմարեայ այս ահագին զանգուածը որ կը գոգուի, կը գալարուի, կը պարզուի, կը ցցուի, կը սլաքուի, անհամար բոցեղէն լեզուներով կը ձկտի, վրաս տպաւորութիւնն ըրաւ հրաշալի ու սպիտակակէզ հրդեհի մը, խաբոյկուած տաս բիւր կուսանքներու համար, որ բուրովին թարմ թարմ հոն վիմատառած ըլլան, Լոյսի հրդեհին մէջ: Եւ կաթողիկէն այս տպաւորութիւնը կ'ընէ մանաւանդ զիշերը, լուսնի լուսով:

Եւրոպայի ամենէն մեծ շէնքերէն մէկն է. քառասուն հազարէն աւելի մարդ կը տանի, իմ այցելած օրս համարձման տօն էր: Եկեղեցւոյն երկու տարբեր բեմերէ քարոզիչներ կը խօսէին ժողովրդեան: Իստալացի քարոզիչներ կուծըը և ձայնը միշտ զօրաւոր կ'ունենան: Եւ թէև լիւթոք կ'աղաղակէին անկարելի կ'ըլլար իրենց՝ իբարու. ձայնը խափանել: Տաճարին երկայնութիւնը հարիւր քառասուն ու ութ մետր և է լայնագոյն լայնքը՝ ութ սունտուութ: Շինութիւնը, սկստած 1386 տարին կ'աւարտի միայն 1905 ամին: Երկու հազարէն աւելի արձաններ կը զարդարէն արտաքուստ իր ճակատները: Ժամանակի այս երկար միջոցին մէջ, գործը իր հարիւր ութ մետր բարձրութեան կատարը հասցնելու համար, բազմաթիւ ճարտարապետներ իրարու կը յաջորդէն: Կը տարածայնին, կը պայքարէ, շէնքին յառաջիկացողութիւնը կը դադրեցնեն, գտնելու համար լաւագոյն ձեւը որ հաւատարիմ թարգմանէ մտածութիւնը: Ու մտածողները ամբողջ դարեր ու ազգեր են: Միլանի կաթողիկէն հաւաքական իդէայի մը զգալի խօսքն է: Անոր ճարտարապետները եղած են ոչ միայն իտալացիներ, այլ նաև ֆրանսացիներ ու գերմանացիներ՝ կանչուած իրենց օգնութեան: Եւ յաջողած են գտնելու ձևը որուն վրայ բոլոր տարածայնութիւնները միասնաբար անհնարան: Ճարտարապետական նշանաւոր արտադրութիւններէն ոչ մէկուն վրայ դեռ չէի հանդիպած այն զարգացող, այն բաշտող մտածութեան որ մէջս այնքան

բարդ յուզումներ արթնցնէր։ Այա Սոփիա, Ս. Պետրոս, Ակրոպոլ իրենց մեծ կամ փոքրիկ համեմատութեան մէջ՝ մէկ տեսակ զգացման, մէկ տեսակ տիրապետող մտածութեան մը բացատրութիւններն են։ զուարթառատ տարածութեան մը, մեծահոգի բարձրութեան մը, ընտիր յստակութեան մը։ Միլանու կաթողիկէին մէջ կայ այս բոլորը և աւելին։ Հոն կայ թեթեւութեան, նրբութեան զգացում մը և զօրութեան մտածութիւն մը, ցրիստոնէական խորհրդազգածութիւն և հեթանոսական ճոխութիւն մը։ Ինչ որ իտալականն է, ֆրանսական կամ գերմանական՝ իրենց համեմատութիւնները զրտած են, կամ մասնաւոր զարգացած անհատն է՝ որ զգացման բոլոր տեսակներն ունի ու զանոնք կը վարէ։ Եւ այս անհամար գոգացումները, կորացումները, ցրցումները, շերտաւորումները, սիւններու, աշտարակներու, աղեղնակամարներու, խոյսակներու, խորաններու և կիսախորաններու, պատուհաններու և արձանախորշերու ձևերու տակ՝ չեն թարգմաններ արդեօք առեքելոյթ տարածայնութիւնները, պարապները անհատի մը կամ ընկերութեան մը ընթացքին մէջ, — և յետոյ գտնուած այն արուեստը որով կրցեր են այն ոճով ազուցանել պատուհանները որ զգալի չըլլայ ուր լեցունը կը դադրի և ուր պարապը կը սկսի, — եւ մարդ լեցունէն պարապը կ'անցնի առանց իյնալու, բարդել աշտարակները, կորացումները, շերտաւորումները, ցրցումները այն ոճով որ զիրար շարունակեն, ամբողջացնեն, բարձրացնեն՝ չինչանակե՛ր թէ կ'ուզէին յայտնել թէ կեանքը իր ամէն ձևերուն տակ և հոլովոյթներուն մէջ նոյն նպատակին կը դիմէ, կը ձկտի, կը կարկառի՝ որուն վրայ ամենէն ուղիղը և ամենէն կորը կը միանան, կը հաշտուին և որուն անունը չենք գիտեր։

Միլանի կաթողիկէն մարդկութեան հրակայ թոյլքն է այս նպատակին մօտենալու։ Հոն ամենէն աւելի ուսումնասիրուած են գիծին հրաշալիքները և դատարկին ու լե-

ցունին մեծ արժէքը։ Շէնքը գեղեցիկ է, զօրաւոր ու մեծ գեղեցկութեամբ մը։ Միեծ զանգուածներ կարծէք քիչ ընդունակ են յանկուցանելու։ Բայց պզտիկ՝ դեռ ոչինչ տեսեր եմ որ այն նրբաւարտ ու թեթեւաթիւ շնորհքն ունենայ, ինչ որ այս ահագին շէնքը։

Աշտարակին ծայրէն մարդ համայնապատկերը կ'ունենայ ամբողջ քաղաքին, արուարձաններուն և հեռաւոր դաշտավայրերուն։ Ամէն բան փոխուած է կաթողիկէին շուրջը՝ ճամբաները, աւարկները, քաֆէները, կառքերը, մարդերն ու ճաշակները։ Դիմացը՝ հրապարակին վրայ, Վիկտոր Էմանուէլի ձիաւոր անդրի մը կայ, ուրիշ կողմը՝ զարեջրատուն մը, նորածնութեան խանութներ, լրագրավաճառի մը տնակիկը։ Կաթողիկէին ճարտարապետութիւնը երբէք այս այլակերպութիւններէն չի կերբ, իր շրջապատին մէջ ամէն բան կը հանդուրժուի։ Նա այլ ևս դատաստաններէ անդին անցեր է։ Եւ կաթողիկէի այս բարձունքէն է որ մարդ կը զգայ բոլոր թեթեւութիւնն ու անցաւորութիւնը մեր արդի ճաշակներուն, Սկալպին, Վիկտոր Էմանուէլի Գալերիային, բոլոր պանդոկ պալատներուն և նոյն իսկ այս Վինչիին, մոայլ ղէմքով, որ բաւական հոգի չունի իր մէջ իր հանձնարի մեծութիւնը թարգմանելու համար։ Զուլուած հոգի մըն է՝ քան ստեղծուած։

Երբ մարդ Միլանէն կը մեկնի, հետը կը տանի զօրաւոր, մեծ ու գեղեցիկ կեանքի մը պատկերը։

6 Մայիս

Միլանէն ձենովա ճակընթացի երեք ժամ է, իտալական ճարտարարուեստի աւանդներն աւելի բանուկ կեդրոնէն, ամենէն մեծ նաւահանգիստը։ Ըամբան մարդ կը հանդիպի դեռ ուրիշ ոչ աննշան քաղաքներու։ Պաւիա, Վոկերա, Տրոտոնա։ Պաւիա՝ Կարդուսեան մենաստանը և Վիսկոնտիներու զոքակը պահ մը կու գան զրաւել մեզ աւատապետական փառքերով։ Բնակարան, դամբարան, կարդուսեան մենաստ-

տանը ճարտարապետութեան, արձանա-
գործութեան անմահութիւն մըն է։

Ճեպընթացը անվերջանալի կամըջի մը
վրայէն կ'անցնի Տիշինոյ գետը։ Երկիրը
կ'ալեկոծի, բլուրները կը ծածկուին մշա-
կութեամբ, կանաչութեամբ, արիւով, շա-
լէններով ու կեննքով։ Մենք Լիզուրիոյ
խորն ենք։ Ընդհուպ ծովու զօրաւոր հոտ
մը մեզի կ'իմացնէ թէ քաղաքը մօտ է.
ահաւաստիկ քաղաքը։

Ճենովալ ալեկոծութիւն մըն է բլուր-
ներու վրայ, ինչպէս այս Միջերկրականը
որ իր առջև կը տարածուի։ Ինչպէս
մարդ պիտի ուզէր լողալ այս ծովուն մէջ,
որ նուազ վտանգաւոր է, որ ամբողջ պատ-
մութիւն մ'ունի կենաց և յաղթութեան։
Բայց ուզել քաղաք մը ճանչնալ, ամբողջ
կեանք մը կորսնցնել է։ Եւ ընդհանուր
տպաւորութիւնը զոր մարդ կը տանի քա-
ղաքէ մը, ինչպէս ընդարձակ կտաւէ մը,
ամենէն աւելի շանկեկան է ու հաճելի։

Ճենովալ իր հին ու ներքին թաղերուն
մէջ ամենէն աւելի վենետիկը կը յիշեց-
նէ, որուն դարերով, փառապանծ ու խը-
րոխտ մրցակիցն է եղած։ Նոյն նեղ փո-
ղոցներն են, եզերուած բարձր տուններով,
որոնք հագիւ կը թողուն երեւի երկնքի
շերտ մը։ Ժողովրդական այս խոճարհու-
թեանց քով, ոչ մէկ տեղ այնքան խրոխտ
չեն բարձրանալ ազարանքներ, անկրա-
կան ու կեցող ճարտարապետութեամբ։
Ս'մբողջին արտայայտութիւնը, քնակիչնե-
րուն, շէնքերուն, բարքերուն՝ խառն ու
շիջելափառ զօրութիւն մը կը յայտնէ։
Հոս սկսայ գտնել ամենէն աւելի տիպար-
ներ՝ որոնք արեւելքը կը յիշեցնեն։ Լե-
ման գիտած է արդէն որ Ճենովայի մէկ
քանի եկեղեցիներուն և պալատներուն
ճարտարապետութեան մէջ արեւելեան գիծ
մը կայ, աւելին՝ հայկական։ Հայոցմէ օ-
րինակեր են անշուշտ՝ սեւ ու սպիտակ
սրբատաշ կոփածոյներու հիւսուածքով,
հաճոյական տեսք մը տալու՝ շէնքին։ Իր
եկեղեցիներուն, իր պալատներուն ու թան-
գարաններուն մէջ աւելի նուազ կ'երեւի
այն շնորհքը, փափկութիւնը, բնարուած

նոխութիւնը որ իտալականն է։ Միշտ մեծ
նաւահանգիստ մ'եղած է, բաց այլ և այլ
ու խուժանային հոսանքներու, զորս կեց-
նելու համար՝ ազնուապետական ու զի-
նուորական զօրութեան դիրքն առած է։

Հիմայ ամէն բան փոխուած՝ կամ փո-
խուելու ու նորոգուելու հետ է։ Իտալա-
կան վերածնութեան յիշատակները ամէն
կողմ կ'ողողեն, փողոցները, հրապարակ-
ները, թանգարանները, Հինէն՝ միայն Գրիս-
տափոր Կոլոմբոս մնացել է կանգուն։ Բն
խակ միջոցական նկարագիր մ'առեր է։
Իր յիշատակարանը մեծ է կայարանի հը-
րապարակին վրայ։ Քայլը առած, ձեռքը
խաբսխի մը վրայ հաստատուն, նայուած-
քը ծովային հորիզոններու անորոշութեա-
նը մէջ, նոր աշխարհը կը փնտռէ։ Իր
դէմքը առաքելի մը յանդգնութիւնն ու-
նի։ Իր յիշատակները կը պահուին մէկ
սրահին մէջ Սյիտակ պարտիկն որ ազգա-
յին մուգէտնի փոխուած է։ Ուշագրաւ է
մանաւանդ իր բանդէն դրած մէկ նամա-
կը, յստակ և հատու զրով մը։

Բայց Ճենովայի մէջ զարդիս բուն տի-
րողը Մածծինինն է։ Ճենովացին իր այս
զաւակովը կը պարծի, զայն օտարներուն
կը մատնանշէ, զայն կը կռապաշտէ։ Ճիւղ-
գէպէ Մածծինին, կավուրի և Դ'Ածելիոյի
հետ դիւանագիտական ու մտաւոր իտա-
լիան կազմողն է, ինչպէս Գարիբալդի և
Վիկտոր Էմանուէլ կազմեցին զինուորա-
կան ու մի իտալիան։

Մածծինի յիշատակարանը կանգնած
է ճիշդ ստորոտը Վիլլետտո Նէկրիի, լիբըն-
բէրիի տեսակ մը, ջուրի խաղերով, ուղի-
ներու դարձուածներով, ծառերու հովա-
նաւորութեամբ փոխուած հասարակաց ըզ-
բօսավայրի։ Մածծինին ծանրազուլիս խոր-
հողի դէմք ունի։ Չափ կողմը, խաբսխին
վրայ յառաջ կը դիմէ ժողովուրդի զաւակ
մը՝ ձեռքը ոսկեվառ դրօշ մը։ Դրօշակին
վրայ կը փողփողի Մածծինի նշանաբա-
նը։ Աստուած և ժողովուրդ։ Այլ կողմը,
դարձեալ խաբսխին վրայ, նստած է կին
մը։ Նա արմուկը երեք հատոր մեծ գիր-
քերու վրայ յեցուցել է։ Իր ծղիւղը զար-

դարուած է օղակով մը. ասիկայ իր ապարանջանքն է. խորտակուած շղթայ մը որուն վերջին հանգոյցը դեռ կցուած է իր դաստակը պրկող կապին: Կինը սիրելիլայական դէմը ունի: Մածծինին ժողովուրդը և ազնուապետութիւնը հաշտեցնողն է ձենովայի մէջ: Իր դիմացը կանգնած է իր ծառայած Թագաւորին ձիաւոր յիշատակարանը, գլխարկը ձեռքը. ժողովուրդը ողջունելու ձեւով:

Ընդ նոճեաց հովանեաւ և ի տապան սփոփեալ յարսօսը՝

Եթէ ըսն մահուն իցէ՝ ինչ երբէք խուն մի հեշտագոյն...

Ուզոյ Ֆրսկոյի տողերը, Բագրատունիի Թարգմանութեամբ մտքիս մէջ յեղեղելով, կը մոռնամ ձենովայի գերեզմանատունը:

Ձինչ աւուրց կորուսելոց, լիցի արձան մի մխրթար

Ձիսն յանթիւ մեկնել ոսկերց, զոր մահ ցրուէ 'նզ ծով ընդ ցամաք:

Մարդիկ սակայն բանաստեղծին պէս չեն մտածած: Կեանքը գերեզմանին մէջն ալ կայ: Եթէ ապրած վիճակին՝ իրենց բնակարան մը պէտք էր, միտած միջոցն ալ պէտք է: Եւ նոյն խնամքն ու ճաշակը զրած են այս վերջին հանգստարանին մէջ, ինչ որ ունէին իրենց տուններուն վրայ: Աւելին կայ: Իրենց տուններուն վրայ կըրնան մտածած ըլլալ զրեւ իրենց անունը, իրենց արուեստը, իրենց ապրանքին տեսակն ու կատարելութիւնը, բայց ոչ երբէք մտածեր են զրեւ իրենց սէրը: Ասիկայ չափազանց անհամեստ բան պիտի նկատուէր:

Գերեզմաններու վրայ ընդհակառակն չեն գրեր բայց եթէ իրենց սէրը. ճիգ մը կայ նոյն իսկ ազգուօրէն բացատրելու այն՝ ինչ որ ամենէն աւելի կ'ապծ էր իրենց սրտին: Ոչ մէկ անվայել բան չեն տեսներ այս բանին մէջ. գիտեն նոյն իսկ որ միակ տեղն է, ուր իրենց տկարութիւնը պատկառանք կ'ազդէ, և իրենց ամենէն աւելի գողտր խնամքը պահած են զար-

դարելու այն տեղը ուր պիտի գրեն իրենց սիրոյ խօսքը:

Ձենովայի գերեզմանատունը գեղեցիկ քաղաք մըն է: Կենդանութեան քաղաքին քով, մահուան քաղաքը: Իրարմէ շատ ալ հեռու չեն, քսան ու հինգ բոլակ ելեկտրական հանրակառքի: Այսինքն ստորոտէն Քիզանեոյի հովտին, — տեսակ մը Յովսէփատու ձոր, — յարկ յարկ կը բարձրանայ: Կէսէն աւելի արդէն ծածկուած է բլուրին կողքը: Սրահներ են, միայն դահլճի մը սրահներէն աւելի մաքուր, աւելի բարձր և անհամեմատօրէն աւելի երկայն: Յատակը ուր կը կոխուի, ամբողջ որմերը երկուստէք սրահներուն՝ պատած են մարմարեայ սալերով: Կափարիչները ամէնքն ալ համանման են, գունով և ձեւով. հաւասարակող ուղղանկիւն, վագրախայտ բաց վարդագոյն երակներով: Յետոյ կու գան մաւոյրոնները ուր ցուցահորուած են ճաշակը, հնրատութիւնը, սէրը: Պարզ խաչ մը, ճնարդիւր հրեշտակ մը որ կ'ազդէ, լալագին ու փոքրիկ տղայ մը որ դեռ կ'ուզէ մօրը երթալ, Եզէկիէլ մը որ ցամաքած ոսկրներուն շունչ կը մարգարէանայ, օրիորդ մը որ պսակ մը կը բերէ, Փրիստոս մը որ ես եմ Յուրոյիս և կ'աղաղակէ: Առանձին ուշադրութիւն կը զբաւեն Ֆարիսի արձանագործին ներկայացումները: Թեաւտաւրած հրեշտակ մըն է որ ննջեցեալին մարմինը գրեթէ իրենին հետ իւրացուցած կը թոչի: Ոտքը մատերուն ծայրովը հազիւ կառչած է գերեզմանին. առեւանգողի երեւոյթն ունի:

Աւելի համեստ ու անհաւասար են, խորշերէն դուրս՝ դաշտերուն մէջ եղածները: Առանձին բաժիններ կան չափահասներու, տղաքներու, ծերերու: Հանդիպեցայ նոյն իսկ զրուած երեսնամեաներու համար, քսանամեաներու, յիսնամեաներու: Ամէնքն ալ խաչեր ու կափարիչներ ունին, զարդարուն աւելի կամ նուազ, ու ամէնքն ալ կը ծածկուին բնական ու արուեստգիտական ծաղկի՝ պսակներու և փունջերու տակ:

Աղքատներու այս խոնարհութեանց քով կը բարձրանան յանկարծ, շատ գեղեցիկ, մատուրներ, Հարուստ ընտանիքի մը դամբարանն է, շուայլ ու ճոխ ինչպէս եղած էր իր պալատը, իր կեանքը: Համահաւասարութիւնը ցնորը մին է, մինչև անգամ գերեզմաններու մէջ:

Ու վերտառութիւններ անխորի ամենուն վրայ, ամենուն վրայ: Որքան ցաւ եւ որքան գորով, որքան սէր ու խարկանք: Սրտերու ցուցահանդէս: Դարձուածքի աւելն ձեւերը առած են, լակոնական միաւլանկէն, որ մեծ ցաւ մը կը վիամատէ, մինչև անվերջանալի բազմաբանութիւնը որ անցամաքելի արցունքներ կը թափէ: Բայց այս ամէն ձեւերուն տակ ալ, հասարակաց զգացում մը կը յայտնեն, գեղեցիկ էր կեանքը, քաղցր: Կը մտածէին արդեօք մահուան ճգնաժամին դատնալ կեանքին: Անոր կը փափաքէին անշուշտ, անոր կը ձկտէին. բայց՝

. Յօսն իսկ՝ յետին աստուածուհի, Խուսէ ի շիրմաց. և զամենայն ինչ յիւր գիշեր, Պատէ մոռացութիւն, և զմարդ և զգիր զամբասել ըզյանդին դիմաց նշմարս, և զնշխարս երկնի Ալակերպէ ժամանակ:

[և երկրի

9 Մայիս

Նապոլի. Vedere e morire, տեսնել ու մեռնիլ: Քաղաքին մօտենալուն՝ բոլոր նաւորդներուն դէմքին վրայ հրճուանքը կը փայլի աւելի բարձր աստիճանով քան ուրիշ քաղաքներու առջև: Յայտնի է թէ երազներ կազմած են Նապոլիի համար: Պայծառ օդ էր՝ բայց հորիզոնի վրայ թեթեւ մշուշ կար:

Քաղաքը կը յայտնուի ծովու ու ցամաքի մշուշին մէջ, Ելեւէջներ բլուրներու, ամփոթատրոնածե ծով մը շէնքերու ափնածիր: Նաւու յառաջելուն՝ տակաւ քաղաքին բոլոր ծալքերը յերեւան կու գան. նայուածքը բնականաբար կը փնտռէ այն դիրքերը՝ զորս կարգացեր է բէղէքներու ու պատմութեան մէջ, և որոնք ամէնքն ալ Նապոլի անուան շուրջ կը խմբուին:

Կաստէլլամարէ, Սանթ Էւմոյ, Սան Մարտին, Պոզիլիպպոյ, Կամալդուլեանք, աւելի հեռուն, Նապոլիի հորիզոնն ու հըմայքը կազմող, փոքրուրի, Պայեայ, Իսկիա, Պէստում, Սորրէնտոյ, Կապրի, Կայետայ, Եւ իբր խորագարդ այս բոլորին, կոհակաւէտ դաշտերը և Վեսուվի ծխող գագաթը, Vedere e morire, — տեսնել ու մեռնիլ, Գեղեցիկ Նապոլի այս պատկերը տպաւորութիւնը թողուց վրաս ընդարձակ կտաւի մը, հին ու կոանուած ուկիի փայլովն ու ամբողջութեամբ:

Կեանքը շատ զուարթ ու անհոգ երեւցաւ ինձ Նապոլիի մէջ. Շոգեմաւր նաւահանգիստ մտնելուն, արդէն բազմաթիւ նաւակներ կը դիմեն ու զայն շուրջ կը պատեն: Փոքրիկ լուորդներ, թարմ՝ խրեց աչքերու ու մարմնոյն արտաբայտութեան մէջ, ծայնի, դէմքի ու բովանդակ մարմնոյն շարժումներով, կը յորդորեն, կ'ողորեն, կը հրապուրեն, հարուստ նաւորդները որ քանի մը սողի թողուն իշնալ ալիքներուն մէջ: Իրենց մուրալու այս ձեւին մէջ անոնք հպարտ, անամաչ ու գրեթէ գեղարուեստական բան մ'ունին: Ապահով են որ այս հինգ սաւոտի չնչին ողորմութիւնը մեծ գոհացումով պիտի փոխարինեն: Առաջին փալանկա մը կ'իշխայ՝ իբր անգագութեամբ. Փոքրիկ լուորդը ինքզինք ծով կը նետէ անոր ետեւէն. երկուցն ալ ջուրերու մէջ կ'ընկղմին. ինչ պիտի ըլլայ. ջուրը զանոնք կը ծածկէ ու այլ ու չեն տեսնուիր ոչ դրամը և ոչ մարմնոյն ձեւերը պզտիկ տղուն: Ահ, խաղերը չարածնի յիմար նաւահանգստի նապոլիցիկին: Չկարծուած ալիքի մը տակէն նա դուրս կու տայ թիկունքն ու գլուխը, կը ցնցէ թաթաւուչ մագերը ու պալանքան՝ ցուցամատին ու թթամատին մէջ բռնած՝ կը ցուցադրէ առաջին կարգի ծիծաղկոտ նաւորդներուն՝ իբր նշաւակելու համար ոչնչութիւնը իրենց առատածեռնութեան: Կամուրջին պսակին շուրջը շարուած էլէկանները և էլէկանները կը հրճուին ու կը ծափահարեն: Վաղահաս պզտիկը դրամը բերանը կը դնէ իբր օրա-

պահելու: Ու ահա պալանկաներու, սուղի-ներու, քսան սանտիմներու և ֆրանկներու անծրեւ մը կը տեղայ ծովուն մէջ ամէն ուղղութեամբ, իբր փորձելու համար այն-քան ճարտարութիւն մը: Ու չորս, հինգ փոքրիկներ ձկնային շարժումներ կը զոր-ծին ջուրին մէջ զանազն որսալու համար: Եւ հագել, երբէք չեն վրիպիր իրենց դի-մոմներուն մէջ: Երբեք չափի զգացողու-թիւն ունին: Խնչ ուղղութիւն կ'առնէ ար-ծաթի կամ մետաղի կտոր մը ջուրին մէջ: Ալիքներու այս մուրացիկները ծանրու-թեանց ալ օրինազէտներ են: Իրենց դի-մոմներուն մէջ կը կազմեն անկիւն մը որ նոյն կէտին վրայ կը հանդիսի սուղիքե-րուն պալանկաներուն, քսանսանդիմոց-ներուն ու ֆրանկներուն: Ու բոլորն ալ ձեռքերնին բռնած դուրս կը ցցուին ջու-րերէն հասարակաց ծափերուն ու իրենց յաղթանակին մէջ:

Օրուան համար ոգեպահիկը շահած են արդէն. վաղուան վրայ ալ չեն ստածե-ր: ալ պէտք է զուարճանալ: Վերստին նա-ւակը կը լեցուին ուր երկու ժողովրդեան աղջիկներ ալ կան. մազերը սեւ ունին և վարդ կուրծքերնուն վրայ: Ասոնց հետ մեր փոքրիկ լուրդողները համեմք մը կը կազմեն. ջութակ, ալ ունին. Santa Lucia կ'երգեն Նապոլիի ծոցին մէջ: Ո՛վ Santa Lucia Նապոլիի ծոցին մէջ: Օ-դին մէջ տամուկ տաքութիւն մը կայ որ կը սնուցանէ ու կը պարարէ: Մեր դի-մացը հին ու չքնաղ քաղաքն էր իր ծո-ցերովը, դաշտերովն ու բլուրներովը ու ծխաշունչ վիսուվովը: Մենք խոր հա-րաւն ենք:

Ստոյգ է որ կենաց լաւագոյն վիճակը լածծարոնութիւնն է, և լաւագոյն գործը ունեցիլ ուսելու մակկարոնի տրատորիա-յի մը մէջ և երգել Santa Lucia նա-ւահանգստին վրայ:

Մենք կը դիտենք այս դէմքերը. ինչ-պէս տարբեր են կեդրոնական ու մանա-ւանդ բարձր իտալիոյ դէմքերէն: Իրենց փափուկ մորթը չունի այն սակաւարին կամ վարդափայլ սպիտակութիւնը որ աչքի

կը զարնէ վենետոյի և Լիմպարդիոյ մէջ: Արեւն թեթեւ թուի գոյն մը առած են և իբր հասած եփած են՝ քաղցր՝ թուգերու պէս: Սոյն տեսակ արտայայտութիւններ ինծի կը թուէր տեսած ըլլալ Պարի և մա-նաւանդ Բրիքզիգի:

Ձերմութեան թատիճանը, արմաւենիի պարտէզները, թուի ու կենսաւիթ արտա-յայտութիւնները զմարդ Ափրիկէ կը փո-խադրեն, ինչպէս որ երազուած է: Ամ-բողջին վրայ ափրիկեան, արեւելեան և մանաւանդ յոնիական կնիք մը կայ՝ մեծ-ցած հոռմէական զօրութեան լիութեամբ մը, կաթոլիկ կրօնքի ուսումովը և ասպե-տական ըզձանցներու շուայտութեամբը:

Բոլոր դարերէն ալ քաղաքին ու ա-րուարձաններուն մէջ կեանքը դեռ շատ կենդանի ու խօսուն է: Քաղկիսէն առջի անգամ եկող Յոյները դեռ ունին հոն կան-գուն իրենց դորական գեղեցիկ տաճարնե-րը, Հռոմայեցիները իրենց ճոխ ամառա-նոցները, Ասպետները իրենց աշտարակա-ւոր զոհակները, կրօնաւորներն իրենց վան-քերը, ու Ժողովուրդն իր կաթողիկէները: Ասոնց վրայ սակցուցէք նոր ժամանակ-ներու պանդոկապատները և իտալական վերականգնումի յիշատակարանները:

Ինչպէս անցորդի այս տողերուն մէջ ամփոփել թարգմանել այս բոլորը հանդերձ նեղ ու աղամոզեալ փողաններու այնքան հարազատ ու հին կեանքովը, զոր ամբողջ սերունդներ մտածեցին, կանգնեցին ու ա-պրեցան: Ընդհանուր տպաւորութիւն մ'ու-նենալու համար Ազգային Մուզէոն գնացի և հոն վառնեցի այն չնչին հինգ ժամերը զորս միայն ունէի տրամադրելի: Եթէ հինգ ամիս եւս ունենայի կարելի էր միշտ նորութիւններ գտնել քաղաքին և շրջա-կայից մէջ, սկսեալ Պէստումէ ուր ամենէն գեղեցիկ վարդերը կան, մինչև Պայեայ ուր մեր Տիրիթիթ թագաւորը Ներոնի հան-դէսներուն կը մասնակցէր:

Թանգարանին մէջ ես չուսով անցայ նոյն իսկ պատկերներու և արձաններու սրահներէն: Իտալական նկարչներու մեծ գործերը Հոմի, Ֆիրենցէի, Միլանի ու

վհենստիկի մէջ է որ կը գտնուին : Նապոլիի դպրոցը քիչ բան արտադրած է և նկարագիր մ'ունի որ մեր վարժութեանց նոր է : Արձաններու սրահներու մէջ չըջնադ իրերը հազուագիւտ չեն, յունական և հռոմէական զուտ արուեստն է, փառնէզեան ցուլն՝ օրինակի համար, աշխարհին վրայ եղած անդրիագործական արուեստին յորս չորս հրաշալիքներէն մէկն է : Բայց երբ մարդ ֆիրէնցէի և Հոմի հաւաքածոները տեսեր է, աչքերը արդէն շլացած կ'ըլլան և այլ ևս արտաքոյ կարգի բան մը չեն կրնար տեսնել :

Ինչ որ Նապոլիի ազգային մուզէոնին բուն հրապոյրը կը կազմէ, Պոմպէի հնութեանց սրահներն են :

Բոլորը ինչ որ շահեկան կ'ելլէ Պոմպէի պեդուսներէն հոս հաւաքուած է, տամկանկարներ, արձանիկներ, և պղնձի, քարի, փղոսկրի, ալապաստրի, կաւի և ուրիշ ո՛ր և է տեսակ նիւթէ շինուած անօթներ : Կայսերութեան հռոմէական ամբողջ կեանքը հոս է, ներքին ընտանեկան կեանքը : Կը տեսնուի որ քաղաքակրթութիւն մը միշտ նոյն պէտքերով կը զարգանայ : Զիկրնար այլ ևս սակաւապէտ խստակեցութեան մը մէջ ապրուիլ, պարարտութիւն կը փնտռուի մտքին, աչքին, մարմնոյն և բոլոր զգայարաններուն համար : Կը նըկարեն իրենց բնակարաններու որմերը, առաստաղը, յատակը : Տամկանկարներու մէջ կը ներկայացնեն իրենց զիցարանութիւնը, իրենց մատենազրութիւնը, իրենց պատմութիւնը : Հերակլէս մը, Հէրան, Աստղիկ և Ալէս, Աքիլլէսի բաժանումը Բրիսէխէ, Էնէաս, Անքիս, Ասկանի : Ծովի խորը մը, ալեկոծուող նաւակ մը, կին մը որ կը նկարէ, ուրիշ մը որ իր արգելադրող կը շուկէ, — դպրոց մը ուր աշակերտ մը կը պատմուի :

Բարբարոսներէ զատուելու իրենց որոնումներուն մէջ՝ անոնք արդի ճաշկնեւրուն հանդիպեր են. իրենց վարսերուն ամէն ձեւ կու տան. կը սիրեն բարձր կրթունկով ու նեղակտուց կոշիկները. իրենց հագուստները բարակ, բարձեւ ու զուսպ

են : Կը սիրեն ցուցադրել իրենց զեղեցիկ մարմինը. մերկ են միշտ իրենց բազուկներուն, պարանոցին, կուրծքին կամ թիկունքին մաս մը : Հղանումը երբեմն յանդուգն է, և մերթ ամբողջովին՝ ամենաճարձակ մը տակ : Ալապաստրէ պզտիկ շիշեր ունին որոնց մէջ կը պահեն նարդոսի ազնիւ, մեծագին իւղը, ծարիրը, և ուրիշ հետաւէտ օծանելիքներ : Ունին փղոսկրէ վարսակալներ որոնք այլ և այլ ձեւեր կը կեղծեն : Կը կարդան, քնար կը գարնեն, կառք կը վարեն, ամէն բանի կը ձկտին :

Անօթները այլ եւս պիտոյք մը լեցնելու համար չեն միայն. են միանգամայն հաճոյատեսիլ զարդ մը : Զանազան ձեւեր ունին անոնք և միշտ քանդակուած են կամ նկարուած : Եւ նկարներուն գոյները, համատուութիւնները, ամբողջ ուրուագիծը ըսքանչելի և անթերի արուեստ մ'ունին : Անոնք զո՛ր չեն եղած միայն իրենց ցեղի ու միշտվայրի արուեստագէտներու հնարագորտութիւններով. նորութեան համար եւ տեւէ եղած են ունենալու նաև օտար ցեղերու կեանքէն ու աւանդութիւններէն վերցուած անօթներ : Այս կարգէն երկու անօթ շատ զբաւեցին ուշադրութիւնս : Մին ճինովայի թանգարանին նախահռոմէական սրահին մէջն էր, ետրուակեան սափոր մը : Կողին վրայ նկարուած էր ծառ մը՝ մեծ պտուղներով. օձ մը ծառին պատատուած՝ զլուր կատարէն կ'երկնցնէ՝ բարձրէն խօսողի ձեւով : Ետին ստորտը կին մը կանգուն՝ ձեռքը պտուղներուն կ'երկնցնէ : Օձին ետեւ թեւաւոր մարդ մը կեցեր է որ ծառին ճիւղը կը խոնարհեցնէ : Կինէն քիչ հեռու՝ ուրիշ մարդ մը կեցած կը նայի. — Եւայի անկոճեմ է արդեօք այս. կեղծիք մը այս անօթը. կուսգործը ծանօժ էր Ատուածաշունչի պատմութեան թէ կը մտածէր Միլտոնի պէս : Օձը ճիշդ նոյն կեցուածքն ունի, ինչ որ մեր ձեռագիրներու մէջ՝ երբ Եւայի անկումը կ'ուզեն պատկերել, ինչ որ ունի հիանալիօրէն Միքէլ Անճէլոյի ներկայացումին մէջ Սեբաստեան մատրան առաստաղին վրայ : Երկ-

բորդը Դարեհի ամսնն է, արդէն հոգա-
կաւոր՝ Նապոլիի Թանգարանին մէջ, Դա-
րեհի Վշտասպը Յունաստանի արշաւանքը
ծրագրելու խոհերուն մէջն է։ Գլխուն վե-
րեւր Հելլասն է Արամազդի և Աթենասի
հետ։ Վարը Պարսկաստանի նահանգներն
են որոնցմէ իւրաքանչիւրը իր հարկը կը
բերէ։ ամենունն ալ անունը ամանին վրայ
գրուած է։ Այս քիչ մը եղծուած գրերուն
մէջ ինծի դժուար եղաւ Հայաստան անու-
նը կարդալ որ տասուերեքերորդ հարկա-
բաժինը պիտի ըլլայ, համաձայն Հերոդո-
տոսի։

Պոմպէի պեղումները դեռ շատ յիշատա-
կարաններ դուրս պիտի տան վերստին
կազմելու համար անհետացած քաղաքա-
կըրթութիւն մը։ Մինչև ո՞ր մղած էր
այս կեանքը իր զարգացումը։ հետագո-
տումն են արդէն իր վերջի սահմանները
թէ դեռ կան անակնկալներ յայտնուե-
լու։ ինչ որ գտնուած է գուշակել կը թո-
ղու կարողութեան աստիճան մը որ կրնայ
կանգ առնել և յանհունա յառաջել։ Խըն-
դիրը այլ ևս կրնալուն վրայ չէ, այլ ու-
զելուն։ Անվիճելի է այլ ևս որ հիներու
քաղաքակրթութիւնը շատ բան կրնար,
չենք գիտեր միայն թէ նա շատ բան ալ
ուզած է։ Ամէն պարագայի մէջ նա վէպի
սահմանէն դուրս ելած է։ և Բուլվըր Լիտ-
տենի Պոմպէի վերջին օրերը զուտ իրա-
կանութիւնն է իր բոլոր մանրամասնու-
թեանց մէջ, ինչպէս նկարները Աղամեա-
նի՝ որ զայն պատկերագրած է։

11 Մայիս

Շոգենաւը կ'անոնսէ Մեսինան, որուն
հետէն հագիւ կրնանք որոշել աւերակ-
ները, և խարխիւ կը ձգէ Կատանիայի
առջեւ։ Մովային իտալիոյ վերջին կարե-
ւոր քաղաքը։ Մէկ ժամու մէջ, կէս ժա-
մու մէջ, կարելի է տեսնել ամբողջ քա-
ղաքը։ Ոչ միայն աշխարհագրականօրէն,
այլ նաև քաղաքակրթապէս իտալիոյ ստո-
րին կողմն է։ Դէմքերը օտար և արկա-
ծախնդիր տպաւորութիւն մը կը թողուն։

ամէնքն ալ բազմաական զուարթութեամբ
ոգեւորուած։ Երկիրը հրաբխային է, քա-
րուտ և բուսականութիւնը հիւժած յառաջ
կու գայ։ Քաղաքին խորը կը կազմէ Ետ-
նան որ սպառնալից մըն է։

Նրբագծած Թէոկրիտի և միակնի
ու ցաւագար կիկլոդներու երկիրն է. եր-
կիր մը որ տեսութեանց ու դրութեանց
տակ չլինար. աղտեղի լավաներ ժայթ-
քած միջոց, սպիտակ Գալատէներ ալ
դուրս կու տայ։ Չէի մտածեր իսկ հոն
բան մը փնտռել, մոռցեր էի իսկ հոն բան
մը գտնել՝ երբ դիմացս ելաւ Բէլլինի, եր-
զահանը. Բէլլինի կատանիացի էր։ ինծի
այնպէս եկաւ որ այս զգայուն տաղանդը
ամէցած ըլլայ հոն ծնած ըլլալուն վրայ,
մղուռ ունեցեր է անկէ փախչելու, օտա-
րանալու, քնաշըլիկի մը պէս անցեր է
անկէ, չուզելով ուրիշ ձայն լսել՝ բայց ե-
թէ երազուած աշխարհի մը մէջ իրեն
տեսնուած նօթաներուն ձայնը, թափա-
ռական շրջեր է իր իդէալը որոնելու, և իր
տեսլականը նուրբ էր ինչպէս յստակ առա-
ւտեան մը լոյսի թրթռացումը։ Նա երի-
տասարդ հասակին կը նուաղի իր քանի
մը երգախաղերուն մէջ։

Կատանիա երբէք ազդեցութիւն մը ու-
նեցի՝ է իր տաղանդին վրայ. տունն է
անոր այն նուրբ, այն նուաղկոտ ու մերթ
ցաւագինօրէն կատաղի այն շեշտը որ կար-
ծես Գալատէի մը կ'ակնարկէ որ միշտ
կը խուսէ։ Կատանիացին կը հաւատայ որ
իր զաւակը իւրենն է, որ նա ամէն բան
իրեն կը պարտի, և զայն իրեն տիպա-
րը կ'ընէ, իրեն կուսքը, թէ և Բէլլինի օ-
տար երկիր մեռած, Կատանիա անոր յի-
շատակարանը իր ամենէն գեղեցիկ հրա-
պարակին վրայ դրած է. աւելին ըրած է,
զայն իր մայր եկեղեցին մէջ դրած է։
Շիրմին տակ իր սիրտը միայն կը հանգչի.
վրան՝ Լավայի մէջ բարձր քանդակուած
են իր գործերը, Ռոմո Զալիէր, Սոննամ-
բուլա, Պալիստան, Բեատրիչէ դի Տիեպա
որոնք իր սրտի հրաբուխէն ժայթքած էին,
որոնք իր սիրտն էին. իր նօթաներուն մէջ
ամենէն աւելի դրած է Թերեսա Մարիա

Ֆէլիշիա Մալիրբանի ձայնը՝ իր մեծ թարգմանին, որուն ոգին այնքան եռանդուն կերպով Ալֆրէդ դը Միլսսէ դրած է իր երգերուն մէջ, Բէլլինի, Մալիրբան, Դը Միլսսէ, ժամանակակիցներ, տաղանդներ են որ կը շարունակուին իրարու մէջ, զիրար կ'մրողջացնեն ու իրարմով կը պայծառանան, շատ փափուկ շրջանի մը մէջ, և զորս թերևս կը միացնէ միայն Հայնէ, ուրիշ ժամանակակից մը:

Մայր եկեղեցին Ս. Ագատայի նուիրուած է. կատանիացին չգիտեր թէ այլ ևս ո՞րն է իր պաշտպանը, սրբուհի Ագատան թէ Բէլլինի երգահանը: Երկուքին յիշատակներն ալ նոյն ջերմ եռանդովն ու երկիւղածութեամբ կը բացատրէ. նա քանի մը սուղի պիտի առնէ, երկուքն ալ զինք կ'ապրեցնեն. որոն տալ առաւելութիւնը:

Սրբուհի Ագատան կատանիա Եսնայէն կը պաշտպանէ, Բէլլինի հասարակայ ծիծաղէն: Դեղեցիկ հանճար մը, ազագուն ու ապաշնորհ երկրի մը մէջ:

Շոգենաւը այն ինչ կը թողու կատանիան, արդէն իտալիայէն դուրս է:

Հ. Ն. ԱՆԻՐԻԿԵԱՆ

ԳՐԱԳԷՏՆԵՐՈՒՆ ՎԻՃԱԿԸ

Քու կոչումդ, սիրելի Լըֆէրվիւս, այնքան շատ որոշ նշանակուած է որ կըրնաս անոր մէջ յարատեւել: Հարկ է որ մեղուն շինէ մոմ, որ շերամորդը մանէ, որ Պ. դը Ռիօմիւր զանոնք անդամազնէ և որ դու զանոնք երգես: Դու պիտի ըլլաս բանաստեղծ և դպրութեանց մարդ, ո՛չ այնքան որովհետեւ դու զայն կ'ուզես այլ որովհետեւ բնութիւնը զայն ուզած է: Բայց շատ կը խաբուիս կարծելով թէ հանգստութիւնը պիտի ըլլայ քու բաժինդ: Դպրութեանց ասպարէզը, մանաւանդ հանճարին, աւելի փշալիք է քան հարստութեան: Եթէ դժբախտութիւնն ունենաս միշտ և ըլլաւ, ինչ որ չեմ կարծեր, ահա

ւասիկ կենաց համար քեզի խղճահարուածութիւններ. եթէ յաջողուի՝ ահաւասիկ թշնամիներ. անդունդի մը եզերքը կը շրջիս, ընդմէջ արհամարհանքին և ատելութեան:

«Բայց ի՞նչ, պիտի բռնա, զիս ատել, զիս հալածել, որովհետեւ լաւ բանաստեղծութիւն մը շինած եմ, ծափահարուած թատերական կտոր մը, կամ պատմութիւն մը յաջողութեամբ գրած, կամ ետեւէ ետեւ լուսաւորել զիս և հրահանգել զուրիշները»:

Այո, սիրելիս, ահա թէ ինչով զքեզ կրնաս թշուառացնել յախտենապէս: Կը համարիմ թէ լաւ գործ մը կազմած ես. երեւակայէ որ պիտի թողուս աշխատանոցիդ հանգիստը՝ քննիչը թախանձիւր համար. եթէ քու մտածելու կերպդ իրենք չէ, եթէ ինք քու բարեկամներուդ բարեկամը չէ, եթէ նախանձորդիդ բարեկամն է, եթէ նոյն իսկ ինքը քու նախանձորդ է, աւելի դժուարութիւն պիտի քաշես առանձնաշնորհութիւն մ'ընդունելու, քան կանանց պաշտպանութենէն զուրկ մարդու մը, դրամական պաշտօն մ'ունենալու: Հոսով տարի մը մերժուած և բանակցութենէ վերջ, գործդ կը սպուի. այն ատեն է որ պէտք է կամ թմրեցնել գրականութեան կերբերները, կամ զանոնք քեզի ի նպաստ հաշեցնել: Միշտ երեք կամ չորս գրական թերթեր կան Ֆրանսայի մէջ, և այնչափ մ'ալ Հոլլանդայի. տարբեր կուսակցութիւններ են: Այս օրաթերթերուն գրավաճառները շահ ունին՝ որ անոնք երգիծական ըլլան. աշխատակիցները մտադիւրութեամբ կը ծառայեն գրավաճառի ազահութեան և հանրութեան չարամտութեան: Կը ջանաս համբաւի այս շեփորները հնչեցնել. կը դիմես մատենագիրներուն, պաշտպաններուն, արեղաններուն ու դոկտորներուն, լրագրավաճառներուն. բոլոր քու ինամբներդ արգելք չեն ըլլար, որ լրագրող մը քեզ չպատռէ: Իրեն պատասխան կուտաս, նա կը կրկնէ. գրաւոր դատ մը կ'ուսնենաս հանրութեան դիմաց, որ երկու կողմն ալ ծաղրի նիւթ կը դարձնէ:

Շատ աւելի վատ՝ եթէ թատրոնի հա-